

Gombos János

**A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete,
mint az identitástudat megőrzésének fontos fóruma**

Engedjék meg, hogy referátumomban rövid keresztmetszetét adjam a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete keletkezése körülményeinek (ok, szándék), az intézet funkcióinak publikációs tevékenységének, illetve tudományos kapcsolatainak.

A Szlovák Kutatóintézet megalapításának gondolata az 1980-as évek végén született¹, abban az időben, amikor úgy a szakirodalomban, mint a politikai nyilatkozatokban a magyarországi szlovákokat Közép-Európa leggyorsabban asszimilálódó nemzetiségeként jellemezték. A kezdeményezők – a békéscsabai származású genetikus, egyetemi tanár, Sipiczki Mátyás, jelenleg a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete Tudományos Tanácsának elnöke, valamint a békéscsabai szlovák értelmiség képviselőjében István Anna, aki pedig jelenleg a Szlovák Kultúra Háza igazgatója Békéscsabán – látva a szlovák nemzetiség kedvezőtlen állapotát, a szlovák nyelv és kultúra kritikus helyzetét, egy olyan intézmény megalakítására gondoltak, amely fékezhetné a felgyorsult asszimilációs folyamatot és alkalmas lenne a magyarországi szlovákok nyelvének, kultúrájának és hagyományainak megőrzése érdekében a magyarországi szlovákok múltját és jelenét érintő társadalmi folyamatok tudományos elemzésére.

A Szlovák Kutatóintézet a maga nemében az első nemzetiségi tudományos intézet volt Magyarországon a rendszerváltás óta. Az intézmény 1990 őszén alakult Békéscsabán.² A kutatóintézet célját és a kutatási területeket az alapító okirat és a „Szervezeti és működési szabályzat” fogalmazza meg, amely szerint a fő kutatási területek: a szociológia, történelem, néprajz, pedagógia, pszichológia, dialektológia. Utóbb a kutatások kibővültek a kulturális antropológiával és a szociolingvisztikával. Az intézmény az alapfeladatai, a kutatás és kiadói tevékenység mellett a magyarországi szlovák értelmiség továbbképzését, az iskolák szakmai segítségét és az utánpótlás nevelését is szolgálja.

¹ GYIVICSÁN Anna – CHLEBNICZKI János (szerk.): *Prvé desaťročie Slovenského výskumného ústavu – A Szlovák Kutatóintézet első évtizede 1990—2000*. Békešská Čaba-Békéscsaba: Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 2003, 15.

² GYIVICSÁN Anna – KRUPA András: *A magyarországi szlovákok*, Budapest: Útmutató Kiadó (Változó Világ 16.), 1997, 120.

Az MSZKI interdiszciplináris társadalomtudományi intézet, az alapító dokumentumai értelmében kizárólag az itt élő szlovák nemzetiség múltját és jelenét kell hogy kutassa³. Az egyes tudományos diszciplínák súlya és jelenléte a személyi feltételek függvénye. Az eddig legeredményesebb kutatási területnek az etnológiát és a művelődéstörténetet tartjuk. A szociológiában és szociolingvisztikában szintén szép tudományos eredményeket sikerült elérnünk⁴. A megvalósított tudományos programok:

Néprajzi projektek

A magyarországi szlovákok hagyományos kultúrájának változásai (Gyivicsán Anna)

A Békési Élet közművelődési-tudományos folyóirat szlovák anyaga (1966-1990) (Krupa András)

A magyarországi szlovákok gyermek folklórja, gyermekjátékai (Krupa András)

A magyarországi szlovákok énekei (Krupa András, Richter Pál)

A magyarországi szlovákok önvallomásai (Krupa András)

A dél-alföldi szlovákok életsorsai (Krupa András, Chlebniczki János, István Anna, Albertiné Kozsuch Ilona)

Az Ethnographia (1923-1950) szlovák vonatkozású cikkei és tanulmányai (Krupa András)

Művelődéstörténeti projektek

A nemzetiségi lét és kultúra dimenziói (Gyivicsán Anna)

A békéscsabai szlovák tanítóképzés története (Uhrin Erzsébet)

A szlovák kutatóintézet első évtizede (Gyivicsán Anna, Chlebniczki János)

A „Cesta”, „Pravda a život” c. folyóirat elemzése (Zsilák Mária, Tuska Tünde)

Népszámlálási kontrollvizsgálat Telekgerendáson, Pitvaroson és Pilisszentkereszten – az MTA Kisebbségkutató Intézetével együttműködésben (Uhrin Erzsébet, Gombos János, Kovács Anna)

Szociológiai projektek

Szlovák értelmiség Magyarországon (Mária Homišinová)

³ GYIVICSÁN Anna – CHLEBNICZKI János (szerk.): i. m. 39.

⁴ UHRINOVÁ, Alžbeta: 15 rokov Výskuného ústavu Slovákov v Maďarsku, in: *15 rokov Výskuného ústavu Slovákov v Maďarsku – A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete jubileumi kiadványa (1990–2005)* (szerk. GYIVICSÁN Anna-UHRIN Erzsébet), Békéscsaba: Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2005, 15–41, Itt: 30.

Szlovák család Magyarországon (Mária Homišinová)

Szociolingvisztikai projektek

A nyelvi másság dimenziói: A szlovák nyelv megőrzésének lehetőségei Tótkomlóson – az MTA Nyelvtudományi Intézetével együttműködésben (Uhrin Erzsébet, Zsilák Mária, Tuska Tünde, Tóth Sándor).

A szlovák nyelv tanulásának motivációi felnőtt korban (Uhrin Erzsébet).

Szlovák nyelv Békés megyében – a Szlovák Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetével együttműködésben (Uhrin Erzsébet, Zsilák Mária

Maruzsné Sebó Katalin, Tuska Tünde, Mária Homišinová, Tóth Sándor).

Történelmi, helytörténeti projektek

Gyökerek – egy Bars megyei település és lakóinak sorsa a 17-18. században (Gombos János)

Szarvas város története

A közelmúltban megvalósult projektek

Szlovák nyelv Magyarországon (Uhrin Erzsébet, Tóth Sándor)

A dél-alföldi szlovákság története a dokumentumok tükrében (18. század – Gombos János).

A fenti kutatási eredményekről a Kutatóintézet munkatársai rendszerint tájékoztatják a szakmai közvéleményt úgy itthon, mint külföldön, főként Szlovákiában, de tartottunk előadásokat Romániában, Csehországban, Svájcban is különböző konferenciákon. A Kutatóintézet a tudományos tevékenység mellett elsősorban publikációin keresztül igyekszik segíteni az iskolák, a pedagógusok munkáját. A kiadott könyvek tanulmányozása gazdagítja az olvasók ismereteit a magyarországi szlovákok múltjáról, jelenéről, szokásairól, hagyományairól, nyelvéről, kultúrájáról, a szlovák nyelvű szöveg megértése, gyakorlása mellett. Ezek az ismeretek jól használhatók a tanítás folyamatában, a népismeret és a szlovák nyelv és irodalom órákon. A helytörténeti olvasókönyv program közvetlenül szolgálja a pedagógusokat, diákokat, hallgatókat. Ilyen jó oktatási segédanyag a Chlebniczki János által összeállított Csabai (1996), Komlósi (2001), Szarvasi (2002) olvasókönyv. Hasonlóképpen a „Nyelvizsgára készülünk” c. könyv a hozzá tartozó munkafüzettel és CD-vel.

A Kutatóintézet tudományos tevékenységével az érdeklődők elsősorban a publikációk által ismerkedhetnek meg. Az intézmény létrehozása óta 37 szlovák, illetve kétnyelvű könyvet

jelentetett meg a magyarországi szlovákok történelméről, jelenéről, népi és modern kultúrájáról, nyelvéről, beleértve az oktatási segédkönyveket is. A *Národopis Slovákov v Maďarsku* (A magyarországi szlovákok néprajza) 1993-tól a kutatóintézettel együttműködésben jelenik meg. A Határontúli Szlovákok Házának köszönhetően könyveinket már második alkalommal állították ki a Pozsonyi Nemzetközi Könyvvásáron és az Országos Idegennyelvű Könyvtár közreműködésével két alkalommal Budapesten, a Könyvfesztiválon.⁵

Kiadványaink zömében kétnyelvűek. Ennek több oka van. A magyarországi szlovákok nagy része, beleértve az értelmiség néhány képviselőjét is, nem birtokolja olyan színvonalon a nyelvet, hogy képes legyen a tudományos szakirodalmat szlovák nyelven olvasni. Másodsorban szakmai körökben és öröndetes módon a fiatalok, az egyetemi hallgatók körében, fokozatosan növekvő érdeklődést tapasztalunk a magyarországi szlovák nemzetiség iránt. Rendszeresen keresik fel kutatóintézetünket a diplomamunkájuk, doktori dolgozatuk, vagy egyéb tudományos munkájuk készítésekor. A többségi nemzet képviselőinek érdeklődését pozitívan kell értékelnünk és igyekszünk kielégíteni magyar nyelven írott szakirodalommal.

A Szlovák Kutatóintézet 1991 óta fő szervezője a néprajzi gyűjtőtáboroknak.⁶ A tábor neve megváltozott az utóbbi időben, nemzetközi interdiszciplináris kutatótábor néven szerepel, mivel részt vesznek rajta más tudományos diszciplínák képviselői is, szlovákiai és magyarországi tudományos akadémiai intézetek, felsőoktatási intézmények képviseletében. Az idei, 30. néprajzi tábor Békéscsabán rendezték meg.

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete szakmai profiljához tartozik tudományos konferenciák szervezése.⁷ A tavalyi év során immár második alkalommal került sor Békéscsabán a „Szlovák nyelv kisebbségi környezetben” c. konferencia megtartására. Kutatóintézetünk volt az egyik társszervezője Dedinszky Gyula evangélikus lelkész, történész, etnográfus születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett konferencián. „A tudomány szemszögéből, c. előadássorozatot 2002-ben⁸ azzal a céllal indítottuk, hogy tájékoztassuk a széles közvéleményt külső és belső kollégáink kutatási eredményeiről, hogy ismertté tegyük a kutatóintézet munkáját.. Másrészt a döntő többségében szlovák nyelvű előadások a magyarországi a magyarországi szlovák értelmiség és a pedagógusok

⁵ RACSKÓ Erzsébet: Kolonisti Dolnej zeme a ich súčasný jazyk. Prezentácia publikácií VÚSM na knižnom festivale, *Ludové noviny*, 2008. 20. sz. 1—3.

⁶ UHRINOVÁ, Alžbeta: i. m. 35.

⁷ u.o.: 36.

⁸ u. o.: 37.

továbbképzését is szolgálják. A legeredményesebbnek a 2003-as évet tekinthetjük, amikor is 14 előadást szerveztünk. Az előadások a magyarországi szlovákok történelme, migrációja, genealógiája, nyelvészeti, szociológiai kutatások eredményei, néprajz, népi gyógyászat, modern irodalom, vasúti közlekedés története, genetika, művelődés- és egyháztörténet témakörökben hangzottak el.

Az Oktatási Minisztérium anyagi támogatásával az általános iskolák, középiskolák, a felsőfokú intézmények hallgatói, valamint a dolgozó ifjúság számára vetélkedőket írtunk ki, amelyek a résztvevők önálló kutatásain alapultak. A tudományos diákkutatásokkal és a hozzájuk kapcsolódó vetélkedőkkel kutatóintézetünk célja az utánpótlás nevelése, valamint az, hogy felkeltsük a fiatalokban a kutatómunka iránti érdeklődést. A dolgozatokat szlovák nyelven kell leadni. Hat vetélkedőt szerveztünk eddig: a 2002/2003-as tanévben „Az iskolapadból az életbe”, 2003/2004-es tanévben „Én és az elődeim”, a 2004/2005-ös tanévben „Elmúlt idők élő üzenete”, a 2005/2006-os tanévben „Az iskolapadból az életbe II.”, a 2006/2007-es tanévben „Én és az elődeim II.”, a 2007/2008-as tanévben „Elmúlt idők élő üzenete II.” címmel.

2004-ben először volt lehetőségünk bemutatkozni kiállítás formájában Pozsonyban a Szlovák Nemzeti Múzeumban a Határon Túli Szlovákok Háza kezdeményezésére „A magyarországi szlovákok tudományos tevékenysége” címmel. Tudományos kutatómunkánk feladatainak megoldásában semmivel sem pótolható szakmai segítséget nyújtanak a Szlovák és a Magyar Tudományos Akadémia és a hazai, valamint a szlovákiai felsőoktatási intézmények munkatársai. Kiterjedt, illetve tovább bővülő kapcsolataink vannak hazai és külföldi tudományos és oktatási intézményekkel. Az uniós tagsággal, illetve a szomszéd országok unióba történt belépésével egyszerűbbé vált a kapcsolattartás úgy az anyaország, mint a régióhoz földrajzi értelemben tartozó területek (Románia, volt Jugoszlávia) szlovákságával. Ennek egyik aktív résztvevője a Kutatóintézet.

Summary

Research Institute of the Slovaks in Hungary and the Identity

The Institute was established in 1990 in Békéscsaba as the first like that of the minorities in Hungary. The goal of the Research Institute of the Slovaks in Hungary is to carry out the scientific analysis of the sociological processes affecting the past and present situation of the

Slovaks in Hungary (and also Romania, Serbia) in order to preserve the Slovak culture, language and traditions.

The main characteristic of the research institute is that it was established as an institute of interdisciplinary social sciences executing historical, ethnographic, cultural anthropologic, linguistic and sociological researches, as well as, pedagogical and editorial/publishing activities.